

Από το scroll στη

Η βία μετασχηματίζεται στον κυβερνοχώρο, από trolling και viral βίντεο έως οργανωμένη προπαγάνδα, δημιουργώντας νέες προκλήσεις για κοινωνία, κράτος και οικογένεια

Η παρακολούθηση βίντεο της ISIS εξελίχθηκε για τον Yusuφ σε μια εμμονή – σαν τη γνώριμη παρόρμηση να δει «ακόμα ένα επεισόδιο» από το Game of Thrones. Σταδιακά βυθίστηκε σε μια εναλλακτική πραγματικότητα, όπου δεν ήταν πλέον ένας ανήμπορος θεατής, αλλά μπορούσε να φαντάζεται τον εαυτό του ως «ηρωικό» πολεμιστή με αποστολή. Από την αδιάκοπη παρακολούθηση βίντεο με τρομοκράτες της ISIS και σκηνές βίας στη Συρία, πέρασε στις ομιλίες του Anwar al-Awlaki – μιας εμβληματικής φυσιογνωμίας της ισλαμιστικής τρομοκρατίας και του δικτύου της Al Qaida που επηρέασε καθοριστικά τη σκέψη πολλών τζιχαντιστών και νέων που ριζοσπαστικοποιήθηκαν. Ο Yusuφ, τον Νοέμβριο του 2017, σε ηλικία 18 ετών, προσπάθησε να φύγει από τις ΗΠΑ με προορισμό τη Συρία για να ενταχθεί στην ISIS. Θεωρείται ως μια από τις πρώτες περιπτώσεις σε σημαντικό βαθμό αυτοριζοσπαστικοποίησης μέσω του διαδικτύου και κυρίως του Youtube. Η υπόθεσή του λειτουργήσει ως καταλύτης ώστε να πιεστεί από τις ΗΠΑ το Youtube και να κατεβάσει το περιεχόμενο με ομιλίες του al-Awlaki.

Μια συζήτηση που ξεκίνησε από τη ριζοσπαστικοποίηση

Η περίπτωση του Yusuφ αναδεικνύει τρεις κρίσιμες διαστάσεις της ριζοσπαστικοποίησης στον κυβερνοχώρο. Πρώτον, τον «εθιστικό» χαρακτήρα της κατανάλωσης περιεχομένου, όπου η συνεχής ροή βίντεο λειτουργεί όπως μια σειρά που δεν τελειώνει ποτέ, ενισχύοντας την παραμονή του χρήστη σε έναν κλειστό κύκλο ιδεών. Δεύτερον, τη σταδιακή κατασκευή μιας εναλλακτικής πραγματικότητας, μέσα στην οποία το άτομο επαναπροσδιορίζει την ταυτότητά του, μεταβαίνοντας από παθητικός παρατηρητής σε φαντασιακό «ήρωα» με σκοπό και αποστολή. Και τρίτον, τη μετάβαση από τη συναισθηματική φόρτιση που προκαλούν οι εικόνες βίας σε μια πιο συγκροτημένη ιδεολογική αφήγηση, μέσα από πρόσωπα όπως ο Anwar al-Awlaki, τα οποία προσφέρουν ερμηνευτικά σχήματα και νομιμοποίηση της βίας. Σε συνδυασμό, αυτά τα στοιχεία δείχνουν πώς η διαδικασία δεν είναι στιγμιαία αλλά εξελικτική, οδηγώντας ορισμένες φορές από την απλή θέαση στην πραγματική τρομοκρατική δράση.

Γράφει ο **Τριαντάφυλλος Καρατράντος**

Δρ. **Ευρωπαϊκής Ασφάλειας και Νέων Απειλών, επιστημονικός συνεργάτης στο Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)**

Σε αντίθεση με τον Yusuφ, ο Jake Bilardi από την Αυστραλία έφυγε για τη Συρία το 2014 σε ηλικία 16 ετών, εντάχθηκε στην ISIS και σκοτώθηκε ύστερα από ενάμιση χρόνο σε επίθεση αυτοκτονίας στο Ιράκ. Η περίπτωση του θεωρείται από τις πλέον χαρακτηριστικές για τον ρόλο του κυβερνοχώρου στη ριζοσπαστικοποίηση και στη στρατολόγηση ανηλίκων. Ξεκίνησε να «σερφάρει» αναζητώντας εξηγήσεις για τον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία, με αποτέλεσμα να μπει σε μια «κουλελότρυπα» ριζοσπαστικοποίησης (Radicalisation Rabbit Hole) που τον οδήγησε από την περιέργεια στην ενοχοποίηση της Δύσης και τελικά στην υποστήριξη της ισλαμιστικής τρομοκρατίας και την ένταξη στην ISIS. Υποστήριζε ενεργά την τρομοκρατία, κάνοντας αναρτήσεις στο Facebook και διατηρώντας online blog, στο οποίο έγραφε μέχρι και λίγες ημέρες πριν σκοτωθεί.

Τον Μάιο του 2017, μετά την τρομοκρατική επίθεση στη γέφυρα του Λονδίνου, η τότε πρωθυπουργός της Βρετανίας ανέδειξε ως πρώτη της προτεραιότητα τη συνεργασία με άλλες χώρες για την προώθηση ρυθμίσεων με στόχο την καταπολέμηση του τρομοκρατικού περιεχομένου στον κυβερνοχώρο. Τον Οκτώβριο του 2023, λίγες ημέρες μετά την τρομοκρατική επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ, ο τότε πρόεδρος Thierry Breton, ο οποίος είχε διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του ρυθμιστικού πλαισίου της ΕΕ για το περιεχόμενο του κυβερνοχώρου, έστειλε επιστολή στον Marc Zuckerberg, τονίζοντάς του την ανησυχητική αύξηση της παραπληροφόρησης σχετικά με την επίθεση της Χαμάς στις πλατφόρμες της Meta και την ανάγκη λήψης μέτρων, σύμφωνα με το πλαίσιο της Πράξης για τις Ψηφιακές Υπηρεσίες (DSA).

Μπορεί η DSA να αποτρέψει τους κινδύνους από το Gaming;

Είναι εύλογο κάποιος να διερωτηθεί για το πού βρισκόμαστε σήμερα. Η απειλή έχει δυστυχώς εξελιχθεί, καθώς η ραγδαία εξέλιξη των νέων τεχνολογιών έχει ξεπεράσει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης της πρώτης γενιάς. Σήμερα, η ριζοσπαστικοποίηση και η στρατολόγηση γίνονται στο Tik-Tok, στις κρυπτογραφημένες πλατφόρμες επικοινωνίας όπως το Telegram, αλλά και στα online games, που δημιουργούν ένα παράλληλο εικονικό σύμπαν. Ολόκληρες gaming κοινότητες βασίζονται στην επιθετικότητα. Μέσα σε chats και guilds διαδίδονται ρασι-

STEELE/NEWSNET

στικές ιδέες και εξτρεμιστική προπαγάνδα σε ανυποψίαστους νέους χρήστες. Σκόπημα εθιστικές δομές που αυξάνουν την ευαλωτότητα σε εξωτερική επιρροή. Επί της ουσίας, μιλάμε για ένα διασυνδεδεμένο ψηφιακό οικοσύστημα που λειτουργεί αθροιστικά και μπορεί να οδηγήσει ανηλίκους στη βία. Επιπρόσθετα, η τεχνική νοημοσύνη λειτουργεί ως οριζόντιος καταλύτης κυρίως μέσω των deep fakes και της χειραγωγικής δράσης των αλγορίθμων. Οι πλατφόρμες λειτουργούν ως αυτοτροφοδοτούμενα οικοσυστήματα όπου η βία παράγεται, ενισχύεται και τελικά κανονικοποιείται. Οι ψηφιακοί χώροι επιτρέπουν στους εξτρεμιστές να φτάνουν τους νέους μέσα στο προσωπικό τους περιβάλλον – στην οθόνη του δωματίου τους. Οι τελευταίες μορφές βίας στον κυβερνοχώρο είναι τέσσερις: α) καθημερινή τοξικότητα μέσω trolling, βρισιών και σταδιακής κανονικοποίησης του

ριζοσπαστικοποίηση

μίσους στις διαδικτυακές συνομιλίες, β) βία ως θέαμα: viral βίντεο εξευτελισμού, happy slapping και «δημιουργία περιεχομένου» μέσω πράξεων βίας, γ) αλγόριθμοι προωθούν ολοένα πιο ακραίο περιεχόμενο, «βυθίζονται» τον χρήστη σε τοξικά περιβάλλοντα χωρίς συνειδητή επιλογή και δ) σταδιακή μετάβαση από memes στις ιδεολογίες και τελικά στις βίαιες πράξεις.

Εκτός όμως από την τεχνολογία έχει μεταβληθεί προς το χειρότερο και μια ακόμη παράμετρος, η μορφή της βίας. Ο κυβερνοχώρος δεν είναι πλέον δρόμος προς τη βία μόνο στο πλαίσιο της ριζοσπαστικοποίησης που οδηγεί στον βίαιο εξτρεμισμό και στην τρομοκρατία. Όλες οι μορφές βίας έχουν πλέον μεταφερθεί στον κυβερνοχώρο. Συμμορίες ανηλικών, ομάδες χούλιγκαν, κυβερνο-εκφοβισμός (Cyber Bullying), νικηλιστική βία, έμφυλη και ρατσιστική βία, αλλά και η

«Ακόλουθο».
Τοιχογραφία του καναδού καλλιπέχη iHeart στο Βανκούβερ του Καναδά

βία των μοναχικών δρώντων ακόμη και στο πλαίσιο διαπροσωπικών σχέσεων εξελίσσονται, αναπτύσσονται και καθορίζονται από και στον κυβερνοχώρο. Δεν πρέπει βέβαια να ξεχνάμε και την εγκληματική δραστηριότητα στον κυβερνοχώρο και κυρίως τη σεξουαλική εκμετάλλευση ανηλικών, αλλά και το οργανωμένο έγκλημα, όπως το εμπόριο ναρκωτικών και η εμπορία ανθρώπων.

Εχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον πως τόσο η ΕΕ, όσο και τα κράτη-μέλη δεν παρακολουθούν την εξέλιξη της απειλής. Αντιθέτως, μπορούμε να πούμε πως η ΕΕ πρωταγωνιστεί στην προσπάθεια πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας στον κυβερνοχώρο. Ο βασικός στόχος: της πολιτικής της ΕΕ είναι η ενίσχυση της ασφάλειας, η πρόληψη, ο έλεγχος των πλατφορμών και η ενδυνάμωση και η ενίσχυση της ανθεκτικότητας των παιδιών. Τα τελευταία δώδεκα χρόνια έχει αναπτύξει ένα ευρύ πλέγμα μέτρων και παρεμβάσεων που περιλαμβάνει ακόμη και τη δημιουργία θεσμών και δομών, όπως το EU Internet Forum, στο οποίο συμμετέχουν η Amazon, Google, Microsoft, Meta, Telegram, Tik-Tok, Roblox κ.ά. ή η EU Internet Referral Unit της EUROPOL. Επίσης, η ΕΕ έχει διαμορφώσει ένα διευρυμένο ρυθμιστικό πλαίσιο με αιχμή του δόρατος την Πράξη για τις Ψηφιακές Υπηρεσίες (Digital Services Act) και την Πράξη για την Τεχνητή Νομοσύνη (AI Act). Μεταξύ των μέτρων ξεχωρίζουν το δικαίωμα στους χρήστες να κάνουν αναφορά περιεχομένου, με τις πλατφόρμες να υποχρεούνται σε άμεση αντίδραση. Εργαλεία blocking, reporting και αφαίρεση μη συνανετικών εικόνων ως βασικές υποχρεώσεις πλατφορμών. Αυστηρή απαγόρευση εκμετάλλευσης ανηλικών μέσω δημιουργίας προφίλ και στοχευμένης διαφήμισης. Ανάπτυξη ευρωπαϊκών λύσεων επαλήθευσης που προστατεύουν χωρίς να παραβιάζουν την ιδιωτικότητα. Σημαντικές είναι και πρωτοβουλίες όπως ο Κανονισμός για την αφαίρεση τρομοκρατικού περιεχομένου από το διαδίκτυο (Terrorist Content Online).

Απαγορεύεται η τεχνολογία;

Τα κράτη-μέλη έχουν υιοθετήσει το ευρωπαϊκό πλαίσιο και δρομολογούν και σχετικές εθνικές πρωτοβουλίες. Μπορεί η τελευταία πρωτοβουλία της κυβέρνησης να έχει προκαλέσει τον δημόσιο διάλογο, ωστόσο δεν είναι το μόνο μέτρο που έχει προωθηθεί τα τελευταία χρόνια. Η Ελλάδα, δίνοντας έμφαση κυρίως στην προστασία των ανηλικών από τη βία και την παραβατικότητα, έχει δημιουργήσει ένα αρκετά διευρυμένο πλαίσιο, με έμφαση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η ελληνική στρατηγική δεν βασίζεται σε έναν μόνο μηχανισμό – αλλά σε τέσσερις αλληλοσυμπληρούμενους άξονες που ενεργούν συντονισμένα. Τεχνολογικός έλεγχος: Kids Wallet, φίλτρα περιεχομένου,

age verification σε επίπεδο συσκευής. Νομοθετικοί περιορισμοί: ηλικιακά όρια, απαγορεύσεις social media, σχολική απαγόρευση κινητών. Εκπαίδευση και ενδυνάμωση: πλατφόρμα parco.gov.gr, ψηφιακή παιδεία για παιδιά και γονείς. Οικογενειακή ευθύνη: ενεργός γονικός έλεγχος, συμμετοχή και καθοδήγηση στο ψηφιακό περιβάλλον.

Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να δούμε και το μέτρο για την απαγόρευση της πρόσβασης και όχι μεμονωμένα, γιατί τότε εύκολα καταλήγουμε σε κριτική περί δικαιώματος πρόσβασης των παιδιών ή ανάγκη ενεργοποίησης της οικογένειας. Το συνολικό πλέγμα περιλαμβάνει έναν σημαντικό ρόλο για την οικογένεια και δίνει ένα εναλλακτικό πλαίσιο για τα παιδιά. Δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις, ούτε και «σημεινιές σφαίρες» σε αυτό το ζήτημα γιατί είναι τόσο πολλοί οι εμπλεκόμενοι και τόσο διαφορετικά τα συμφέροντα, κυρίως των ιδιωτικών παροχών. Δεν πρέπει άλλωστε να ξεχνάμε πως η ΕΕ προσπαθεί να φέρει αποτέλεσμα σε αυτόν τον τομέα εδώ και δώδεκα χρόνια, στο πλαίσιο πρόληψης της ριζοσπαστικοποίησης. Η Ελλάδα έχει κάνει σημαντικά βήματα σε αυτό το πεδίο. Μέτρα και πολιτικές που θα αξιολογηθούν γιατί τα περισσότερα είναι ακόμη σε πρώτη φάση υλοποίησης. Μέτρα που όμως είναι πλήρως στην κατεύθυνση της ευρωπαϊκής προσέγγισης και στρατηγικής και κυρίως μέτρα πριν από τις περισσότερες χώρες.

Αξίζει να δούμε αυτές τις πρωτοβουλίες και στο πλαίσιο των σχολών σκέψης για την εφαρμογή πολιτικών σε αυτά τα δύσκολα θέματα. Με την ελληνική προσέγγιση να συνδυάζει τις απαγορεύσεις με την εκπαίδευση, την ενδυνάμωση και την πρόληψη.

Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να ενοχοποιήσουμε τον κυβερνοχώρο και την τεχνολογία. Είναι το θαύμα που άλλαξε την εποχή μας και διαμορφώνει το μέλλον που θα ζήσουν τα παιδιά. Οι γενιές της τεχνολογίας δεν μπορούν να αποκοπούν από αυτές. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως πρέπει να αφήσουμε την χρήση της τεχνολογίας να γίνει ένα περιπετειώδες ταξίδι ανάμεσα σε κακόβουλους δρώντες, γιατί αυτοί είναι ήδη εκεί. Ούτε πρέπει να θεωρήσουμε πως λόγω των απαγορεύσεων τα παιδιά θα οδηγηθούν γραμμικά στο σκοτεινό διαδίκτυο. Οι περισσότεροι που γράφουν για αυτές τις διαδρομές δεν έχουν δει το σκοτεινό διαδίκτυο.

Αυτό που είναι σίγουρα δεδομένο είναι πως δεν αρκούν οι απαγορεύσεις και οι ρυθμίσεις. Το κρίσιμο είναι η αποδόμηση της βίας με τη γλώσσα και τα τεχνολογικά μέσα που καταλαβαίνουν οι νέοι. Η καλή χρήση της τεχνολογίας, για την ενίσχυση της ασφάλειας. Εχει και αυτό τον ρόλο, μην το ξεχνάμε. Μένε να δούμε λοιπόν και πρωτοβουλίες για τη θετική αξιοποίηση, στην κατεύθυνση της πρόληψης και της αποδόμησης της βίας με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και του Gaming. ●